

Rádlův život

Ladislav Hejdánek

- ◆ diskuse, česky, vznik: 11. 5. 2000 ◆ poznámka: panelová diskuse na ETF UK, 11. 5. 2000 (Klub Emanuela Rádla – Doležal); další účastníci, mimo jiné: Vl. Rádl, Jan Šimsa, Jiřina Šiklová
- ◆ discussion, Czech, origin: 11. 5. 2000

Rádlův život [2000]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (2000-05-11 **Rádlův život I_s1_cleaned.flac**) ---

Jiný hlas: Rádl jedna. Tak jedeme.

Ted' už nahráváme.

Já jsem zaměnil dva bratry. Tak mi to před chvílí dal vědět. Takže já tady tu informaci, kterou bych... Emanuel Rádl, to je pro mě hodný strýček. Já jsem ho poznal v dětství a byl jsem na jeho pohřbu. Tím končí moje přímá znalost a vědomost o Emanuelu Rádlovi. On o mně věděl dřív než já o něm, protože dělal cestu kolem světa, vystoupil v Chicagu z rychlíku a byl tam krajan z Čech, náhodou také z Pyšel, který mu sděloval, že se mým rodičům narodil čtvrtý kluk. On si hned napsal lístek, gratulaci, takže já mám hned měsíc starou gratulaci od strýčka, že jsem se narodil.

A já jsem ho poznal, když jezdíval a často jezdíval do Pyšel. Můj otec byl jeho nejmladší bratr a trávil tam dovolenou a překopával [nesrozumitelně].

Hejdánek: Kolik měl Rádl sourozenců?

Jiný hlas: Rádl měl deset sourozenců, ale tři zemřeli mladí. Nejstarší byla Jitka, ta žila v Domažlicích. Potom byl Emanuel, potom byl František, ten byl profesor na technice, matematiku učil a snad i fyziku, ale hlavně matematiku učil. Potom byla Marie, ta žila v Čerčanech. Potom Antonie, žila v Domažlicích. Potom byl můj otec Antonín a nejmladší byla Anna Náprstkova v Kladně. Ty tři zemřeli velmi mladí. Kdybychom šli ještě trochu dál, tak ti moji prarodiče, které já jsem nepoznal, Antonín a Zuzana, ti přišli z Domažlic. A vůbec, když mluvíte s nějakým Rádlem a chvíli si s ním dáte do řeči, tak přijdete do Domažlic, protože tam to je prostředí, kam přišli z bavorského Klingenthalu. Ten první se jmenoval Egidius Jerie a zřejmě byl Němec, ale skládal český slib, protože chtěl být měšťanem domažlickým. Ten dědeček byl hrnčířem a babička byla talounkářka. A stavěla se dráha Praha–Budějovice, Praha–Viedeň, tak jezdili tady po středních Čechách, tady si přivydělávali, zalíbilo se jim v Pyšelích a žili tam v podnájmu. A všechny snad ty děti, to nevím určitě, ale Emanuel určitě, se narodil v podnájmu v čísle jedenáct. Ten dům ještě stojí, ty tři okna jsou takhle obráceny do náměstí. Je pěkné, že nad nimi je nápis náměstí Tomáše Garrigua Masaryka. Tak jestli tam to bylo okolo, tak je to takové milé. A my máme chalupu takhle přes ulici, ale to není ta chalupa, kam se potom přestěhovali moji prarodiče, když se trochu zmohli. Ještě když na ně vzpomínám, tak to mi vyprávěl Navrátil. Spolu chodívali tam z Dejvic na Albertov a připravovali všechny možné i ten mezinárodní *filosofický* kongres, tak Navrátil říká strýci: „Proč, když jdete, tak proč tak házíte tou pravou rukou tak za záda?“ A on se na něj utrl skoro a říkal: „To je zvyk z mládí, když jsem nosil mamince nůši na zádech a rovnal jsem si to.“ Ona byla podomní obchodnice. A on opravdu tak chodil, já si na to trochu vzpomínám, ale možná, že mi to už někdo vypravoval. Navrátil mi to oživil.

Jinak já toho strýčka znám jako hodného, který mi vždycky koupil něco na pouti nebo přivezl mi loutku. Byl to hodný strýček. Velký zážitek, který mám pořád živý, bylo, když si sednul se mnou a s Janou, to byla moje vrstevnice, jeho mladší dcera, na zahradě a vzal takhle hrst trávy a říkal: „To je tráva, že jo?“ A my jsme říkali: „Jo, jo.“ A on říká: „A to je tohle, to je tohle,“ a ted'ka vypočítával asi dvacet různých jmen těch travin a těch rostlin.

Jiný takový zážitek je, on potom měli chatu ve Zlenicích. To je blízko Pyšel, ale na druhém břehu Sázavy. Jestli si vzpomínáte, u Těše je psáno, že seděl na zahradě a za ním se táhla řada starých dubů. To jsou Zlenice. A tam do těch Zlenic jsem s ním jel. Já nevím, jestli to bylo 34 nebo 35 v létě, mě pozval a jeli jsme tím posázavským pacifikem do Soběšína. Tam jsme vystoupili, šli jsme proti proudu Sázavy tou pěšinou na YMCA kemp, kde byl mezinárodní YMCA sjezd. A mě jako kluka tehdy udivilo, on se vždycky zastavoval se skupinou, kterou jsme potkávali, a začal bezprostředně s nimi mluvit. Jednou to bylo anglicky, a chvíli to bylo zase jinou řečí, francouzsky. To na mě jako na kluka udělalo ohromný dojem, ta návštěva toho mezinárodního tábora. Potom už mám spíš prázdnotu, spíš je to takové vypravování mého otce.

Hejdánek: Brzy potom onemocněl?

Jiný hlas: On potom v pětatřicátém roce onemocněl. Takže já už jsem byl jen na jeho pohřbu. To je ve dvaatřicátém roce ve strašnickém krematoriu a tam nemohl nikdo mluvit. Spíš nesměl mluvit. To rozloučení měl evangelický farář, ale nevím, jak se jmenoval. Já si z toho proslovu pamatuji, že tam několikrát opakoval: „Nejprve hledejte království Božího a to všechno vám bude přidáno.“ A z té hudby, když jsme tam byli okolo toho strašnického krematoria, tak slyším, jak zpívali sborově – jestli to bylo nahrané, nebo jestli opravdu sbor zpíval: „Zelení hájové, bývali jste vždycky moje.“

Já potom po pohřbu jsem chodíval za tetou. Byl jsem její miláčkem, ona na mě držela. Prohlížel jsem knihovnu. Ta byla bohatá a já už tehdy byl oběma nohama v biologii a v medicíně, i když byly zavřené školy, tak jsem tam prohlížel hlavně ty biologické spisy a hlavně spisy *Driesche*. A tam byla založená korespondence. Já tomu moc nerozuměl, ale mě vždycky táhlo k tomu, že tam byla nějaká věta a zřejmě šel dopis *Drieschovi* a *Driesch* na ni odpovídal, rozváděl tu větu. Nevedu už říct, co to bylo, ale týkalo se to *vitalismu*. Tam šlo o nějaký doplněk a vím od jednoho studenta, snad je farářem evangelickým, který tady studoval, Veselý, který zjistil, že je ve státním archivu v Lipsku třináct dopisů Rádlových *Drieschovi*. On tam psal několikrát a nedostal odpověď. To bylo asi před patnácti lety, tak nevím, co je s tím dál.

Můžu vás jen na chvíli přerušit? Já bych jen chtěl přivítat paní doktorku Šikovou a poprosit ji, aby usedla tady v té horní rozměrnější kofole. Nemohla sem dřív, takže to byl ten důvod. Už předtím mi naskočil Petr Pithart, že vždycky odejdou před koncem, tak jsem se obával, aby to nebylo u paní doktorky. Já jen, kdybyste dovolil ještě pár slov, jen jako ta režie, já si to představuji jako jakousi rekonstrukci osoby Emanuela Rádla na základě osobních vzpomínek lidí, kteří ho znali nebo kteří byli v úzkém styku s lidmi, kteří ho znali, což v případě paní doktorky Šikové byly ty dcery, pokud se nemýlím. Úvodní slovo jsme tedy dali panu doktoru Rádlovi, který ho znal bezprostředně, takže pardon, že jsem vám skočil do řeči. Já se ještě z té knihovny pamatuji, že jsem tam narazil na nějakou knihu, kde byl doporučující dopis T. G. Masaryka pro Rádla na nějaký mezinárodní kongres, kde ho jmenovali jako delegáta nebo doporučovali ho jako delegáta za československou *filosofii*.

Mně to zajímalo proto, protože u nás v rodině se vykládalo a jistě to bylo známé, že Rádl byl tedy už od universitních let posluchačem a žákem Masarykovým a že se potom rozkmotřili. Odvrátila vím a můj otec mi to potvrzoval, že ten první rozchod byl proto, že Rádl nesouhlasil se soukromým životem Macharovým. Machar byl tehdy jmenován inspektorem armády, vysokým důstojníkem a nějak to tam neklapalo a on to, jestli to v tisku vytkl nebo přímo Masarykovi, a to byl takový náraz, kde se rozešli. Druhý náraz byl, když, a to bylo publikováno, když Rádl podezříval, že sčítání lidu bylo u nás zfalšováno v neprospěch Němců. Navrátil mi říkal, že tohleto si potom Masaryk s Rádlem vysvětlili, ale tam to rozkmotření určitě nějaké bylo. Mě právě tenhle dopis byl pozdější a mě tam zaujalo, s jakým kladným doporučením Masaryk Rádla deleguje na ten sjezd.

Jiný hlas: Pane doktore, kdybyste dovolil, že bychom se ještě vrátili k tomu mládí a dětství, vy jste malinko pokročil. K tomu se jistě ještě dostaneme. Já jsem se jenom chtěl zeptat vás i všech přítomných, jak ten původ z toho Domažlicka vysvětluje to, že Rádl na *gymnasiu* jeden čas studoval také v Domažlicích?

Jiný hlas: On obecnou školu chodil v Pyšelicích od roku 1879 až 1885. Potom docházel do piaristického nižšího *gymnasia* v Benešově, to bylo 1885 až 1889, a potom přešel do Domažlic, bydlel zřejmě u své nejstarší sestry a maturoval v Domažlicích na státním vyšším *gymnasiu*.

Hned po maturitě, nebo ještě během studií, podal žádost za přijetí do augustiniánského *noviciátu*. Potom to šlo ještě na arcibiskupský pražský a potom to nějaký *provinciál* augustiniánů schválil a vyhověl jeho žádosti, takže on pobyl rok v augustiniánském klášteře ve Vrchlabí a potom tady u svatého Tomáše v Praze.

U nás doma se vykládá to, že přišel jednou domů z toho kláštera, strhl kolárek a byl velký rámus doma, hlavně maminka, která si to přála. Jeho strýc, bratr jeho maminky, byl převorem augustiniánského kláštera v Ročově. Maminka si to přála, aby byl knězem, tam bylo velké pozdvižení, ale nakonec se ta

rodina s tím smířila a on se hned zapsal na *filosofickou* fakultu a začal studovat.

Já o tom dětství už víc nevím. Setkal jsem se s několika jeho vrstevníky, s kterými chodil do obecné školy. Byli to prostí lidé, jeden byl cestářem a jeden chalupníkem. Znal jsem je a myslím, že když jezdíval do Pyšel, tak je navštěvoval, byli to jeho kamarádi z obecné školy.

Jiný hlas: To by asi stačilo to, co jste tady řekl. Nevím, jestli někdo z dalších členů panelu k tomu chce něco podotknout, doplnit?

Hejdánek: Emana Rádla si moc nepamatuju.

Jiný hlas: Já jsem se ptal, jestli to mělo charakter nějakého konfliktního odchodu na základě nějakého nesouhlasu náboženského přímo, nebo jestli mu prostě nevyhovoval ten...

Jiný hlas: My o těch důvodech nevíme. To se vždycky tak něco povídalo doma, ale ty právě důvody... v augustiniánském se něco nenašlo o tom? Třeba v archivu některého toho kláštera augustiniánského?

Jiný hlas: Ten archiv je v Plzni. To vím, to mi psal právě ten, který už také zemřel, že kdybych se chtěl něco dozvědět, ale já už jsem tam potom nepátral. Archivy byly zestátněny a byl v tom nepořádek.

Hejdánek: Já tam mám podání, že mu vadila nějaké rysy hospodaření hospodářského správce toho kláštera. To ovšem mám asi z šesté ruky.

Jiný hlas: Jen je dobré připomenout, já jsem korespondoval s jedním augustiniánem, který zažíval strýcovy návštěvy v tom Dolním Ročově. A tam ten vztah mezi ním a tím strýcem a celým tím společenstvím byl veliký a ten kněz mi říkal, že to bylo neobvyklé po takovém krachu, jak tam ten vzájemný respekt byl a že snad s tím *provinciálem* se stýkal.

Hejdánek: Že ho osobně to nenarušilo.

Jiný hlas: Takže to nemělo takový ráz jako ten Havlíčkův odchod ze *semináře*.

Hejdánek: Já mám zase jiný podání, že oba rodiče přestoupili, respektive můj otec přestoupil, vystoupil z katolické církve, maminka byla v československé církvi. Mluvílo se o tom, že Rádl říkal: „No, já se vám nedivím, já jsem také opustil katolickou církev,“ ale to se tím myslel až pozdější jeho rozchod. Já jsem tomu tak vždycky rozuměl, že po tom krachu v klášteře, že zůstával takovým dobrým katolíkem, to by i nasvědčovala ta skazka o těch dobrých vztazích u těch augustiniánů. Mám dojem, že tam rozhodně nebyla taková nějaká vnitřní motivace, i když to samozřejmě úplně vyloučit nelze.

Jiný hlas: Určitě, třeba on se jim narodil syn Emanuel a zemřel hned druhý den, ale tentýž den, kdy se narodil, tak byl u Svatého Víta pokřtěn. Čili tam ten vztah nebyl takový, že už s nimi nechci nic mít.

Mám jednu triviální otázku. Emanuel Rádl byl spíš menší, drobnější postavy, nebo byl vysoký?

Jiný hlas: Já myslím, že byl tak velký asi jako já, centimetry, no ničím jiným.

Hejdánek: A ty krásné kníry měl vždycky.

Jiný hlas: Prosím?

Hejdánek: Ty krásné kníry.

Jiný hlas: Jo, to měl taky a měl vlnitý vlasy černý, tmavý ještě, ještě když já jsem ho znal, že jo, tak myslím, že nebyl šedivý. Já ho pamatuju jako prostě takového tmavého.

Hejdánek: A na ty kníry byl hrozně hrdý.

Jiný hlas: Ano, to je myslím na té fotografii, to je.

Tak když zapisoval, můžu pokračovat dál?

Hejdánek: No, já jsem se ještě na jednu věc chtěl zeptat, a potom jestli jsou nějaký dotazy, jak se aby tady řeklo plénum, tak samozřejmě. Já jsem se chtěl ještě zeptat, na tom vyšehradském domě je teď jako deska pamětní, nebo ne?

Jiný hlas: Ne, ne, ne. Je tam jen, jak jsem vám říkal, je tam označení, že je to *Náměstí Masarykovo*. Ale je v *Včelíkově Králové ulici*. Od letošních vánoc a dal to tam někdo, tam je takový mecenáš, že jo, který tam prostě funduje to, a ten tam dal dvě do té ulice, dal dva nápisy *Rádlova ulice* a do druhého dne zmizely. Já vím přesně, kdo to udělal, že jo, protože ten to potom na veřejné schůzi řekl, kdo to je Rádl a tak dále. Ale ta jedna tabule se tam objevila. Je to taková zahradní ulice prostě a je tam prostě velkými písmeny napsáno. Což v Praze není.

Hejdánek: Taky jste říkal, že tam je nějaké městské muzeum v Vyšehradě a že tam má taky Emanuel nějaký koutek.

Jiný hlas: Jo, tam prostě je takové muzeum, jsou tam nějaké archeologie a prostě takové a je tam koutek Emanuela Rádla. A tu posmrtnou masku, kterou jsem dostal, tu jsem tam určil nebo dal, že jo, tak tam je Rádlova posmrtná maska v tom. A jsou tam, teďka koupili to nové vydání *Dějiny*, to tam je u těch, a tam je a myslím ještě nějaká knížka tam prostě a takový krátký povídání prostě o Rádlovi.

Jiný hlas: Rádl se zmiňuje jen o matce v textech.

Jiný hlas: Jo, *Dějiny filosofie*, první věta je Moje maminka, že jo, a to je klasická...

Jiný hlas: Ale potom i v těch textech pro mládež se vždycky vrací k té mamince, jaká byla a...

Jiný hlas: Já jsem babičku nepoznal, ale byla to velmi energická paní. Když jsem se vždycky tatínka ptal prostě, že jsem babičku ani dědečka nepoznal, on říkal: Hele, všimni si tamhle nejmladší mojí sestry Anny z Kladna, té kopie babičky. A opravdu ta byla taky obchodnice prostě, a ta tam, brzy jí zemřel manžel prostě, vychovala čtyři děti a prostě zvelebila to tam a to byla taková prostě...

Jiný hlas: On na začátku v předmluvě u *Útěchy* říká, jak byla hrdá na to, že ten obchod užívá bohatou rodinu, četnou rodinu. A teď jsme zjistili, jak četnou, to jsem nikdy nevěděl.

Tak můžu pokračovat? Takže bychom asi to dětství a rané mládí nějakým způsobem uzavřeli a pokročili zase, takže prosím.

Jiný hlas: Na univerzitu.

Jiný hlas: Tak 1895 až 1901 zapisoval teda tady pražskou fakultu a o roce 1897 je tam napsáno, já nevím proč, *Interruptio semestri aestivalis*. Jestli dostal nějaké studijní volno, nebo to nevím, ale tam je prostě, že 1897 prostě nezapisoval.

V roce 1896 je tam napsáno, že je mimořádným studentem, že zapisuje tři hodiny srovnávací histologie, *Otázky descendentní teorie*, dvě hodiny a geologické praktikum. Jeho první práce je *Gabbro z okolí Jílového*, geologická práce. 1898 si volí hlavní předmět přírodopis a potom matematiku a fyziku jako vedlejší. Zkouška z přírodopisu mu byla prominuta vzhledem k práci *O některých elementech očních zauzlinách decapodu*. Práce je výborná a překračuje obyčejná obvyklá schémata.

Zkoušky dělal z matematiky, z mineralogie, z fyziky, z češtiny psal práci *Palacký a jeho literární proces*. Potom dělal zkoušku z němčiny, zoologie a botaniky. 17. 6. 1901 měl absolutorium. Je tam podepsaný Studnička, toho jeho histologii jsem ještě já studoval, i když nás neučil už. Z těch známějších, já je přečtu, já je tedy neznám: Strouhal, Gruss, Augustin, Weyr, Koláček a Masaryk. U něho studoval *Filosofii 19. století* a navštěvoval seminář *Jak pracovat*. A potom ještě Masarykovy přednášky *Sociologické učení o státě*. U Drtiny praktická cvičení pro filosofii. Češtinu dělal u Gebauera, což je známé. Anatomii studoval z Janošíka, z toho já jsem ještě taky studoval. To byl prostě předchůdce našich učitelů, a protože nebyly knížky po válce, tak jsme Janošíka brali všichni. Dělal pitevní cvičení podle Janošíka a u Mareše, u toho studoval fyziologii. To je ten...

Jiný hlas: ...o kterém sám říkal, u Mareše.

Jiný hlas: Mareš, jo, tam je to, ano, Mareš. Zrovna na svoje narozeniny 21. 12. 1898, můžu to číst latinsky, jo, že byl jmenován *Doctor philosophus et zoologia et physica atque ex philosophia doctrina probavi*. A ta disertace byla *O některých elementech očních zauzlinách decapodu*. Pořád se to tam točilo o těch gangliích a o těch... Patřila tenkrát filosofická fakulta a přírodovědná fakulta jako dohromady nějak?

Jiný hlas: To byla jedna, to byla jen filosofická. Neexistovala přírodovědná. Ta se musela oddělit teprve.

Jiný hlas: Až po válce.

Jiný hlas: Tak já nevím, z těch studií já víc jako nemám, tohle jsem odpisoval prostě, když mě teta půjčila jeho papíry, že jo, tak to jsem z toho odpisoval. Hned potom po té promoci nastoupil v Pardubicích jako provizorní učitel při c. k. reálné škole Pardubice.

Jiný hlas: Já bych se jenom chtěl ještě na jednu věc zeptat, když dovolíte, že vám do toho skáču, protože se to týká ještě těch studií. Ony se zachovaly nějaké jeho vzpomínky na Masarykovy přednášky? Víte o tom něco?

Jiný hlas: Ty se díváš na mě, jakože jsem já to říkal?

Jiný hlas: Ne, ne, já jsem to někde četl. Že jako taková trošku kritika, že ty Masarykovy přednášky byly velmi nesystematické, takové, že tam ani nechodilo moc studentů a že gro bylo v tom, že ta hlavní věc byla v tom, že Masaryk měl jaksi mimo ty přednášky živé styky s těmi studenty a komunikoval s nimi i prostě na té osobní rovině.

Jiný hlas: Já myslím, že v knihovně by se dost našlo, ale brzo potom, jak jsem říkal, že jsem tam chodil po tom pohřbu, závěť byla, že má připadnout Masarykovu ústavu. Byla odvezena nejdřív do Kramářovy vily, potom na zámek do Lán a teďka prý je někde v archivu ministerstva vnitra. Ale měla být v Ústavu dějin KSČ, tam, co je Brandejská, tam, co byla Brandejská, tam byla podle mých zpráv...

Jiný hlas: Pokud vím, tam byla rozdělena. Část šla na přírodovědeckou fakultu a část měla jít do toho ústavu. A ta se pak...

Jiný hlas: Po té jsem pátral zcela nedávno, já nevím, pět nebo osm let, jsem zašel na přírodovědeckou fakultu a tam mi řekli: Tam je takovej nepořádek ve sklepech, kde to je, tam prostě se v tom nikdo nevyzná, snad se i něco ztratilo. A prostě odešel jsem nic nevěda, no a nepořídil jsem. Nebo tam byly nějaké jiné, pokud jde o Rádlu, ale o nějaké jiné pozůstalosti. O tom byly i veřejné diskuse v novinách, v různých časopisech a tak dále. Tam skutečně došlo k strašným ztrátám. Ale když o té závěti, tak jako třetí část té závěti byla pro doktora Navrátila. To bylo asi osm balíků převázaných motouzem. Já jsem je prohlížel. Ty má teď dcera doktora Navrátila a jsou uskladněny. Ale já jsem jednou dostal nabídku, abych si to vzal, a hloupě jsem si to nevzal. Ale teď jsem si přece jen vymohl, když byla ta diskuse, jestli je podvrh *Útěcha* nebo ne, tak ten balík, kde je rukopis s *Útěchou* a kde byla taky ta posmrtná maska, ten mám. Mám ho jako půjčený, ale já ho nedám.

Jiný hlas: Pane doktore, já bych se jen zeptal našich dalších přítomných v tomto panelu, jestli mohou vaše vyprávění ještě něčím zajímavým doplnit, to období po ukončení Masarykových studií, a pak bych vám zase dal slovo.

Hejdánek: Já jednu otázku, na kterou samozřejmě nečekám odpověď, ale jenom abychom věděli, že by se tím směrem dalo něco zkoumat. Mně v posledních letech, co žil Kozák, říkal, že poslouchal Masaryka a že právě Masaryk, snad v přednášce o Husovi, se dost podstatně zabýval otázkou pravdy. Teď Kozák je o dost mladší, přibližně jako Hromádka, že? A Rádl tedy je ovlivněn tím pojetím pravdy, které je zprostředkováno nějak tím Masarykem taky. Masaryk o tom nikdy asi nic nenapsal, ledaže by bylo něco v rukopisech a tak dále, s tím se u dcery Navrátilovy ještě nic neudělalo a další okolnosti. Ale mně připadá... nemáte tam náhodou, neviděl jste, že když poslouchal Masaryka, že by tam měl nějakou přednášku, kde by mohl mluvit o Husovi?

Jiný hlas: Ne, Hus vyšel až počátkem, po roce 1901, takže možná mohl v té době přednášet někde. Já jsem si myslel, že tam budu chodit a že kus té knihovny mi připadne, ale teta byla tak zásadová, že řekla, že v závěti bylo: „Půjde to do *Masarykova ústavu* a nedotýkej se toho,“ nebo: „Neber si odtud nic.“ Takže asi by se tam něco našlo, protože on si vkládal nebo si vpísoval do knížek, na kraji byly poznámky anebo na zadní straně na hřbetu byly jeho poznámky. Jednak jsem tomu nerozuměl a něco bylo v cizích řečech, když měl originály a tak. Ale nebyl na to čas a taky to bylo v takové době, bylo to za války, a pořád tam ještě bylo takové to napětí, že přijdou, i na tu knihovnu přijdou, takže se to brzo odvezlo.

Jiný hlas: Ještě jeden dotaz, jaké cizí řeči uměl Rádl?

Jiný hlas: Německy určitě, protože některé věci psal německy, anglicky uměl, to jsem poznal, francouzsky uměl. Nevím, jestli španělsky, ale jen proto, že byla přeložena do španělštiny, měl nějaký kontakt, a on cituje často v těch *Biologických pracích II* takové významné histology španělské, jako je Ramón y Cajal a Lorente de Nó. A já si myslím, ale to nevím, že to četl v originále. On vydal, jestli je to známo z bibliografie, s profesorem Pelnářem, který byl jeho přítel taky z Domažlic, uvedli do české literatury neuronovou teorii. Vyšlo to v *Thomayerově sbírce*, ale je to podstatná práce pro českou neurologii nebo československou neurologii. A tam právě o té histologii španělské je hodně citací, takže já si myslím, že španělsky uměl, ale nevím.

Jiný hlas: A taky ten *Neuere Lehre vom Centralnervensystem*, co vydal německy, to vyšlo zkráceně česky na pokračování v *Časopisu lékařů českých* a tam to píše sám.

Jiný hlas: Ano, ale tuto neuronovou teorii napsal s profesorem Pelnářem.

Jiný hlas: Takže pokud nejsou další doplňky respektive otázky, tak pokročíme k tomu učitelskému působení v Pardubicích. Tam byl vlídný, přísný, pořádal sbírky přírodopisné, botanickou zahradu tam vedl a vedl nepovinná cvičení přírodopisná. V letech 1901 až 1902 měl dovolenou pro vědecké práce a přešel potom roku 1902 jako skutečný učitel na reálku na Novém Městě v Praze.

Jiný hlas: Která to byla?

Jiný hlas: Ječná. Já jsem našel v Eisnerově *Chrámu i tvrzi* zmínku, že bratr Eisnera o Rádlovi mluví, jak byl přísný a jak vyžadoval hodně vědomostí, když ten jeho bratr studoval na té reálce. Je tam i kratičká zmínka v té filologické práci. V roce 1909 byl povýšen do osmé třídy hodnostní na c. k. české reálce v Praze na Novém Městě. Já o jeho biologických pracích trochu vím, protože to patřilo do mé profese. Já jsem na medicíně četl *Dějiny vývojových teorií*, protože byl ve flóru Darwin a potom byl ve flóru Pavlov, kde jako nějaká obrana proti tomu byly ty úvahy v *Dějiny vývojových teorií*. A potom hlavně fototropismus, tigmismus, to patřilo do mé profese a já jsem si představoval strýce, jak tam měl to metrové prkno zavěšené, jak tam točil ta zvířata a pozoroval tam to rytmické kmitání. Tak jsem to samozřejmě napodoboval, kopíroval jsem to podle toho, pitval jsem žáby a dělal jsem ze sebe mladého vědátora. Ale myslím si, že i v jeho biologických pracích se dá vystopovat to, co potom je ta jeho úvaha, když říká, že už dál nestačí udělat takový jednotný biologický názor: gravitace, světlo a hmat. To se dá v jeho spiscích, hlavně o fototropismu, doložit a mě tam vždycky zarazilo to, že když dojde na takovou hranici, říká, že ještě je nějaký zevní princip, třeba tam řekne vůle. Tady přestane přírodopis, protože se tady otevírá filosofie. Takže on si kladl takové meze v přírodovědeckých věcech, ale naznačil to tam.

Jiný hlas: naznačil to potom v té *Útěse*, kdy shrnuje své experimenty. To byly vyloženy experimenty na zvířatech, na pavoucích a histologie, pokud měl nějaký mikroskop, ta ganglia, když studoval.

Hejdánek: A od té doby se stýkal s Masarykem?

Jiný hlas: Z té přírodovědecké fáze myslíte?

Hejdánek: Ano, do první války jsem myslel, v tom soukromí do války.

Jiný hlas: Když Masaryk odešel za hranice, tak se stýkal určitě s rodinou Masarykovou, s paní Masarykovou. Bydleli tam blízko sebe. To vím bezpečně od svého otce, že je navštěvoval, a taky tam byl nějaký proviant, určitě se stýkali.

Potom také byl takový zvláštní vztah k Pyšelům. V Pyšelicích žila paní učitelka Dlabalová, která byla za svobodna Seidlerová. Profesor Seidler byl matematik, kolega Rádla na fakultě. A tahleta paní Dlabalová-Seidlerová si říkala: „Já jsem páté dítě Masarykovo.“ A opravdu Jan a Alice tam do Pyšel často jezdili na návštěvy a stýkali se, a ona jezdila sem. Takže a Masaryk také Pyšely navštívil. Jestli jste nedávno – teďka bylo nějaké to výročí a v *Lidových novinách* nebo kde se objevil takový veliký obrázek, jak Masaryk jde lánem obilí, jestli si nevzpomínáte – je to v té publikaci *Masaryk ve fotografii*.

Hejdánek: Jo, to znám odtamtud.

Jiný hlas: A to jsou Pyšely. Masaryk navštívil Pyšely, protože tam bylo nějaké družstvo zemědělské, Selecta, které něco pěstovalo, a on udělal návštěvu a byl také u těch Dlabalových. Takže takhle ještě ten vztah k Pyšelům.

Hejdánek: A na univerzitu přešel?

Jiný hlas: Na univerzitu... no, a ještě za té války se objevilo takové srovnání té jeho nemoci sedmileté s tím, že něco podobného prožil za války. Podle svědectví mého otce, příbuzných a Navrátila byl aktivní a velikou aktivitu projevil hlavně v tom, aby nebyl odveden. Navštěvoval ty Masarykovy, jak už jsem říkal, a několikrát žádal o docenturu. To jsou doklady, vždycky byl zamítnut, c. k. ministerstvo nevyhovuje a tak dále. Je to tam několikrát. Za první války byl aktivní, to se nedá srovnávat s tím sedmiletým obdobím teďka.

Hejdánek: Já jsem myslel, že on docenturu měl, že habilitoval už za Rakouska, ne?

Jiný hlas: Ne, docenturu dostal 11. 9. 1919. Prezident republiky uděluje řádnou profesuru *filosofie přírodní* na české univerzitě v Praze s účinností od 1. 3. 1919.

Jiný hlas: Takže on vůbec docentem nebyl?

Jiný hlas: Podle toho ne. Já tady mám, že 1914 a 1915 c. k. ministerstvo nevyhovuje. A potom je tam až 11. 9., že prezident ho jmenuje už profesorem. To už je jako za republiky.

Hejdánek: Já jsem někde četl, že ty žádosti za války byly o mimořádnou profesuru, ale už nevím kde.

Jiný hlas: V těch dokladech, které jsem měl v ruce, toto není.

--- (2000-05-11 Rádlův život I_s2_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Profesor Hejdánek to dělal tak, že mimo svoje čtení a ty zkoušky a prostě co patří k tomu, pořádal každou středu odpoledne semináře pro širokou veřejnost. A tam chodilo až sto posluchačů. On vždycky přinesl nějaký novinový článek nebo nějakou aktuální otázku, uvedl ji obecně a teď chtěl na posluchačích, aby diskutovali.

Tak já přejdu k Emanuelu Rádlvi, to už bylo na Albertově. Chodili tam lidé různého zaměření. Navrátil mi jednou říkal, že šli z tohoto semináře a Rádl říká: „Ty komunisti nás ještě po večeři jednou spolknou.“

Protože já vím, že tam chodíval Štoll, ten profesor taky Štoll, později. Nejruznější prostě, kdo měl zájem o to, ale bývaly to prý debaty velmi věcné.

Patočka říkal, jestli můžu do toho skočit, že to nedělal jen na těchto veřejných, nýbrž i na svých přednáškách, že si přinesl vždycky jeden dva citáty a teď přednášel tak, že to rozebíral, co to vlastně znamená, co k tomu patří a tak dále. Že tímto způsobem přednášel, že to nebylo systematické.

A to dělal hned už v tom roce 19, 20, to Patočka nevěděl. Patočka ho poslouchal až v těch koncích 20. let, druhá polovina 20. let. A takhle přednášel i tu biologii.

Hejdánek: To těžko, v biologii to nejde.

Jiný hlas: Teď, já to mám taky přeházené. Já se vrátím teda zpátky. Jeho manželka byla Marie, rozená Ptáčníková z Domažlic. Její otec byl notářem a teď nevím přesně, někde u Šimona Baara, myslím v Holoubkovi, je o tomhle notáři Ptáčníkovi zmínka. Ona byla taky z Domažlic odtamtud. O tom synu Emanuelovi jsem říkal, že se narodil v roce 1873. Smím do toho skočit, když jste říkal o manželce něco? Smím do toho skočit?

Hejdánek: Rádl vyženil dům. Je to tak nebo ne?

Jiný hlas: Já vím, že měli dům, a ten jsem taky navštívil, ve vesnici těsně u Domažlic, jmenuje se Havlovice, tam k tomu rybníku, co jsem zapomněl jméno, to je jedno. Tam měli dům. A pravděpodobně to byl ten dům, který vyženil. Ale ten ještě podle poslední zprávy od Svobodů, od Jany, ten je v hrozném stavu a ta zahrada... Já to pamatuju jako kvetoucí krásné prostředí, ale on v Praze dům žádný neměl, bydleli tam v podnájmu na Valech a měl tu malou chatu v těch Zlenicích.

Takže já jsem se ptal pro tohle, protože v těch úvahách, co vydal těsně po válce, co vlastně psal už za války, tak tam vzpomíná také na Bohuslava Rejmana. A vzpomíná na to, že Bohuslav Rejman říkal: „*Adeptum vědy*, podívejte se, nedělejte si iluze. Buď musíte být z bohaté rodiny, anebo se musíte bohatě oženit, jinak vědu nemůžete dělat. Vědu musíte dělat jako nezávislý člověk.“ Tak jsem si myslel, jestli to byla dobrá rada, rozhodně této rady poslechl Hromádka. Ale to nebyl takový dům, že by to zajišťovalo existenci rodiny asi. Já tuhle historku znám tak, že to říkal i Rádl sám.

Že říkal to, co tam cituje, že to říkal sám? Ovšem možná v podobě citátu, který se přisuzoval starému Švýcarovi. Zřejmě tehdy se to říkalo obecně. Dneska těžko se bohatě oženit, už to nebude možné brzo, že byste to pak taky říkal jako citát.

V roce 1920 přispíval do *Nového Athéna* a v roce 1929, když byla založena *Liga pro lidská práva*, tak byl jejím prvním předsedou. To myslím taky není dost známé. Vydávali ty časopisy *Lidská práva*, *Aufruf*, tu německou verzi.

Já jsem se jenom chtěl zeptat, jakého charakteru byly ty jeho styky a vztahy s Nejedlým? Víte o tom něco i osobně, se Zdeňkem Nejedlým na začátku v těch letech 18, 19, 20?

Hejdánek: Oni vydávali spolu časopis *Vatra*, a potom se rozešli a ostře se rozešli pro to radikálně levicové

smýšlení Nejedlého. Vím od otce, že na Nejedlého huboval.

Jiný hlas: Oni spolu založili to realistické hnutí.

Hejdánek: Ne stranu, to nechtěl Masaryk. Založili realistické hnutí a to dělali oba spolu a když se rozešli, tak se to štíplo.

Jiný hlas: Ne, to bylo dřív, oni vydávali časopis, který se jmenoval *Česká stráž*, a když došlo k tomu konfliktu, tak začala ta rádlovská skupina vydávat *Realistickou stráž*. Ta *Realistická stráž* se pořád zmenšovala, až zmizela. Ale je tam spousta hrozně hezkých a zajímavých věcí. Bylo to v takovém formátu, takhle zmenšeno, nejenom obsah. Já jsem myslel, jestli nevíte něco osobně o tom.

Já jenom vím, že za minulého režimu běžel film o Nejedlém a o Rádlovi. To mě na to upozornila Jana ještě Rádlová, teda Svobodová, že mluvili s tím hercem, který představoval Rádla, že o Rádlovi nevěděl vůbec nic, nevěděl, že byl ženatý, že měl děti, prostě nic. A tam v tom filmu, já jsem ho kousek viděl a musel jsem to vypnout, že tam bylo, že Rádl se zajímal o divadlo a že tam chtěl inscenovat na Národním divadle něco.

Hejdánek: To si vymyslel, to dělali režiséři, to bylo trochu tak, že se to pletlo s Otu Rádlem.

Jiný hlas: S Otu Rádlem?

Hejdánek: S Otu Rádlem, který psal do Peroutkovy *Přítomnosti*, takže se to pletlo. Takže on si našel Rádla a že byl filmový kritik.

Jiný hlas: To byl Ota Rádl, byli to vzdálení bratřenci, bydlel tady na nábřeží a dělali *Kinorevue* s Broukem. No tak možná že tohle...

Hejdánek: A ještě to bylo jedno heslo u studentů na zdi: „Ne Oto, ale Emanuele!“.

Jiný hlas: Rádlovci. Rádl přispíval do sociálně demokratických časopisů jeden čas, dokonce se zúčastnil jedné volební kampaně.

Hejdánek: A nebyl přímo člen strany?

Jiný hlas: Nevím, ale vím, že se zúčastnil té kampaně, to vím. To by věděl právě Emanuel Mandler, poněvadž při těch řadách proti Rádlovi doktor Maxera, realista, vždycky říkal: „V tu chvíli, kdy vstoupil Emanuel Rádl do sociálně demokratické strany, zanikl realistický klub.“ Tím datuje ten zánik a považoval to za velikou chybu. Maxera byl přesvědčen, že ti realisté měli i v tom zúženém poli zůstat. To je jedna výhrada. A druhá výhrada byla, že po té cestě kolem světa byl Rádl vůči křesťanství pozitivnější. A to Maxera taky považoval za nešťastné, že to vedlo k tomu, že i ten zbytek, realistický klub, ten rádlovský, také zanikl. A že ho pohřbil sám Rádl.

Jiný hlas: a já si pamatuju jenom v těch jejich tiscích, snad v demokratických, se psalo o soudruhu Rádlovi několikrát, tam se o tom diskutovalo, o národnostní otázce před válkou.

Hejdánek: Tak určitě tehdy se ten termín používal u sociálních demokratů.

Jiný hlas: Jo, tam se tak oslovovali někteří členové.

Hejdánek: Ale zase, já jsem trochu měl dojem, že se ten termín používal, aniž by se to dotýčného vždycky jako úplně s ním konzultovalo. Protože dokonce i v *Rudým právu*, on Rádl publikoval asi dva texty v *Rudým právu* tenkrát, a na konto toho tam o něm začali psát jako o soudruhu Emanuelovi Rádlovi, soudruh profesor Rádl, tak se to tam vždycky vyskytuje v *Rudým právu*. Jo, čili to bylo jako tím, oni ho jako brali tak trochu jako svého. Ale já jsem se chtěl zeptat ještě na jednu věc, a to je jeho vztah k evangelické církvi.

Jiný hlas: O tom já teda nic nevím, ale vím o tom, co zařídil můj otec. Celá ta rodina Rádlova, kterou můžeme sledovat do 17., možná do 16. století, byla katolická. To je prostě prokázané. Také moji tři starší bratři byli pokřtěni jako katolíci. Já jediný se narodil po válce, kdy už můj otec přestoupil prostě do Českobratrské evangelické církve, takže já jsem byl pokřtěný jako evangelík v Soběhrdech. To je prostě nejbližší evangelický kostel od Pyšel.

Můj otec přestoupil 28. října 1918, je zápis na faře v Soběhrdech ještě se dvěma občany z Pyšel prostě, že přestupuje, a ten důvod byl úplně jasný. Tam byl prostě veliký konflikt obce a hlavně mého otce, který byl takovým činovníkem tam, že jo, potom později starostou a já nevím čím vším možným, prostě s panem

farářem. To byl prostě takový věrný služebník Rakouska-Uherska a tam došlo k tomuhle. Čili to byl důvod, nebyl nějaký věroučný nebo tak, ale to byl důvod prostě... jak bych to řekl, prostě národovci to byli najednou, 28. října 1918.

A jak to bylo se strýcem, to nevím. Ale byl prostě členem, byl tedy Českobratrské evangelické církve. A říká doktor Miroslav Plecháč, ten je o tom přesvědčený. Jindřich Šiller, který pravidelně konal takové biblické hodiny jednou u Rádlových, jednou u Masarykových za války, za první světové války, střídali: jednou přišla paní Charlotte k Rádlovům a jednou se vypravili Rádlovi za ním. Je na to velmi opatrný. On jenom tam jaksi říká: „Nedělejme, nedělejme z Rádla teologa.“ Ale ten Jindřich Šiller byl kazatel Jednoty bratrské, té takzvané ochranovské.

A zřejmě tam ta vazba byla, já mám dojem, že pro Rádla nebo pro Rádlovy, podobně jako pro paní Masarykovou, ta Jednota bratrská byla svým způsobem bližší než ta reformovaná církev, protože tehdy ještě nebyla žádná Českobratrská evangelická, takže to je velmi nejasné. Jenom v takovém rozhovoru mě jednou doktor Plecháč přesvědčoval teda, že ten vliv katolictví velmi zeslábl, že i ten vliv paní Rádlové, která byla taková upřímná katolička až do smrti, to jsme zažili, že i ten krásný krucifix a tak dále.

Ale paní Rádlová to nikdy nekomentovala, jenom tak jako litovala, že nezůstal takovým přírodovědeckým, takovým katolickým přírodovědcem. A že se... a ještě k té sociální demokracii, to, že chodil, kdykoli ho pozvala nějaká bezvýznamná organizace dělnická, tak tam vždycky šel. A paní Rádlová to považovala za ztrátu času, že přednášel nevzdělaným lidem, zatím místo co by pracoval vědecky a přednášel studentům. To nám několikrát, já to slyšel několikrát i ty možná taky, že při těch návštěvách, obvykle to bylo takhle 11. května, jako je dneska, předvečer úmrtí.

Takže to je dost nejasné, to by se muselo někdy někoho pověřit, aby to ověřil, jak to bylo s jeho členstvím v církvi. On sám jenom říkal, že člověk měl být členem konkrétní církve, ale to říkal už i Masaryk a jeho členství by byla zvláštní teda, delikátní otázka, i když zůstal členem Českobratrské evangelické, dokonce doplácel salár. U Rádla by se to muselo najít podle těch záznamů, jestli přispíval, jestli byl v kartotéce a jestli přispíval.

Jiný hlas: Měli třeba, že by chodil do kostela nějak pravidelně, to ne, že?

Jiný hlas: Já myslím, že nikoliv. On se zúčastnil bohoslužeb, když byla konference Křesťanské akademické imky, ale zřejmě podobně jako Masaryk si liboval v těch domácích sezeních s nějakým výrazným kazatelem. Že ty biblické toho Šillera, to z toho jako vyplývá, že Šiller sám na to vzpomíná velmi vděčně.

Hejdánek: Jo, ale mně se vždycky zdálo, že ty jeho výklady o náboženství, tam on vždycky velmi zdůrazňuje, že prostě jediná pro nás jaksi možná forma náboženství je církevní náboženství, konkrétní církevní náboženství. A že snaha něco nahradit něčím, co by prostě nebylo institucionalizovaný, je vlastně jako diletantismus. Tak, to je jeho důvod, že to je diletantismus.

Jiný hlas: To je něco jiného, to je náboženská politika.

Jiný hlas: Já si myslím, že by se něco možná našlo v těch balících, který dostal doktor Navrátil. Já jsem je všechny rozbalil. Většinou jsem tam narazil na výstřižky z novin, některé jeho poznámky tam byly, ale ty poznámky jsou tak nejasné, třeba jak psal tužkou u *Útěchy*, tak na zadní straně jsou takové... protože je tam napsáno Ježek. A teďka je to tam napsáno německy, anglicky, a teďka jako ježovitý nebo tak, a je to jako náznak něčeho a já teda tu souvislost nenašel.

Nebo takhle, a v těch ústřích, já jsem se ptal Navrátila, ten to prohlídl určitě podrobněji než já. Já jak jsem narazil na rukopis *Útěchy*, tak jsem to ostatní jako říkal, mám tohleto a prostě už víc nepotřebuju. Ale tam by se možná něco našlo. Co je myslím ale podstatné, že to se několikrát Navrátila ptal, jestli tam je nějaký náznak nějaké práce. Jestli ještě mimo *Útěchu* prostě... a to říká, že ne, že tam není ani prostě nějaká příprava k něčemu nebo nějaké poznámky. To, že se tam nenajde.

Jiný hlas: Se tenkrát mluvilo, že vedle toho ještě tam jsou nějaký další nedodělaný věci. Já mám dojem, že se dokonce... kdo to vlastně tenkrát, pamatuju si, že jsem byl v tomhle ve sporu s Machovcem, nebo...

Jiný hlas: Mně se zdálo, že to je výrazně jiná poloha než u Masaryka teda u toho Rádla, ale to se mi zkrátka vymyká. Já jsem ještě v těch balících prohlídl, je tam aspoň sto, možná i víc kritik a prostě recenzí

na *Útěchu*. Jsou tam prostě velmi kritické, třeba Šternova nebo Riegrova. To je prostě ostré. A tak jako už je to taky pár let, co jsem to prohlížel, tak mi z toho zůstalo to, že z té katolické strany to bylo velmi kladné. To bylo přijetí prostě velmi kladné. Protestanti byli zdrženliví, speciálně Komárková, a myslím si, že hlavně tam vadilo, nevím, podle mě tam hlavně, že Rádl se vůbec nezmiňuje v *Útěše* o reformaci.

Hejdánek: A že osvícenství odsuzuje nebo je k němu velmi kritický. Takže to je můj dojem z pročítání těch lístků, které tam jsou naházeny, ale to by samozřejmě chtělo...

Jiný hlas: Těch recenzí je skutečně tolik?

Hejdánek: Stovka to je, nebo i 112. V devětatřicátém roce, když Rádl umřel, tak vyšel nekrolog v *Řádu*, což byl katolický časopis, velmi pozitivní.

Jiný hlas: Já bych se vrátil v čase, mně by se líbilo pohovořit o té cestě kolem světa, tam vydal ten výrazný plod, to byla kniha *Západ a východ*, což je dost důležité dílo. Co se k tomu dá říci?

Já vím, že to byla dotovaná cesta a jela s ním Marta. Jsme příbuzní. Marta s ním jela, to je už po smrti. *Západ a východ*, to bychom museli rozebírat tu knížku. Nedávno jsem se k té knize vrátil, když sem pronikají ty sekty z východu. Jak on to tam prožíval, jak staví západ a východ proti sobě, ale nedovedu to blíž formulovat. Máte nějaké osobní vzpomínky? Z té knížky je vidět, že to byl velký osobní zážitek.

Jiný hlas: Pár pohlednic a čínských výšivek jsme měli doma, vázu ze slonové kosti, ale že by vyprávěla... možná vyprávěla, ale já jsem radši hrál fotbal.

Hejdánek: Župan [nesrozumitelné] byl prý odtamtud.

Jiný hlas: Zdá se, že to pro něj byl velký životní zážitek, ta cesta kolem světa. A také si všimla moje paní při studiu, že přestal užívat slovo náboženství. Předtím psával o náboženství a podporoval ty akce, ale takové výrazné křesťanství se u něho objevuje až po cestě kolem světa. Šiklová mi to také jednou vykládala, že se rozhodl pro výraznou evropskou orientaci. Ne nějaký diletantismus, kosmopolitismus náboženský, ale pracujeme na tom, co máme doma, na naší tradici. Máme to křesťanství, jdeme do hloubky v tom křesťanství a nezabývejme se indickým, čínským náboženstvím, které bylo po první světové válce velmi populární, ještě populárnější než dneska. Tam zřejmě ten přelom je. Podobně to hodnotil i doktor Maxera, že viděl nejen konec toho realismu, ale i to, co nemělo charakter církevní, ale taková výrazná křesťanská orientace je u něho od poloviny dvacátých let. To už je spíš teorie.

Hejdánek: Vždyť v *Náboženství a politice* jasně říká: „Když mluvíme o náboženství, tak tím myslíme křesťanství.“ To říkal už v *Náboženství a politice*.

Jiný hlas: A pak už byl opatrný. Čili teď se dostáváme k té křesťanské revizi a k tomu hlavnímu období jeho tvorby. Existují na to nějaké vzpomínky? Rádlůva rodina se stýkala důvěrně s Hromádkovými. Jezdili na lyže. Z takového přátelství potom založili... a pokud jsem četl, vracím se k tomu, co profesor Hejdánek zdůraznil v prvním čísle, že každá věda má mít oporu ve filosofii a kde má mít oporu filosofie. Říkám to dobře?

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: To bylo jeho krédo, ke kterému se vrací v dějinách, v *Útěše*. Je to vždycky trochu jinak formulováno, ale je to tam. A v tom prvním článku v prvním čísle *Křesťanské revue* tam nikde neříká, že to je teologie. Zjevení. Tam říká zjevení. A oni se znali s Hromádkou už předtím. Museli se znát, ale Hromádka byl mladší. Hodně mladší. A měl k němu uctivý žákovský vztah. To se zachovalo až do konce. Úcta k o hodně staršímu kolegovi. Hromádka vždycky zdůrazňoval, že je o generaci... asi o 15 nebo 16 let. Ale bylo v tom ještě něco víc. Určitá orientace u Hromádky byla také po setkání s Rádlem a po Rádlově pochopení Masaryka. Hromádka měl tendenci být moderní myslitel, četl Machara, Nietzscheho, s velkým nadšením Overbecka a podobně. K Rádlůvi měl žákovský vztah až do konce. Drobné spory byly. Jistě, když vydal *Dějiny filosofie*, tak Rádl napsal, že by si to konzervativci měli přečíst, že je to kniha pro ně. A ještě, kdyby u nás konzervativní linie za něco stála, tak by on mohl být ideologem konzervatismu. To je dost kuriózní. Rozhodně si musíme přečíst *Dějiny filosofie*, které říkají, že celá tradice musí jít k čertu a musíme začít znova. Ten divný konzervatismus tam vyřizoval. Ty spory kolem dialektické teologie byly výrazné. I to, jak stáhl ten článek, který napsal [nesrozumitelné], o tom přímo přednášel a pak tam viděl

mezi posluchači Šimsu a povídá: „Já si myslím, že kolega Šimsa ten text zná,“ protože se to zachovalo jen ve čtyřech exemplářích, otisk korekturovej.

Jiný hlas: Pak už to nebylo vytištěno.

Hejdánek: Nebylo to otištěno. Hromádka přemluvil Rádla, aby se to netisklo. Pak se to otisklo, až když se vydávala *Mea culpa*. To už ani jeden nežil, tak nikdo nežil z obou dvou. Ještě Souček to mohl kvitovat.

Souček měl ten čtvrtý exemplář. No, Souček.

Jiný hlas: Mně se zdá, že tam bylo jakési drobné napětí asi mezi nimi muselo být, protože v té knížce Hromádkově o Rádlovi je takové určité znepokojení. V té knížce *Don Quijote české filosofie*. Od Ottosta Marického. Je takové trochu zneklidnění z toho, jak ten Rádl najednou někoho tak radikálně odsoudí, že se to nějak nehodilo do toho kontextu. Takový nějaký moment tam byl.

Hejdánek: A taky se opírá o Patočkovu citaci z Patočky. I ten *Don Quijote české filosofie*, to je Patočkova myšlenka. Ale ještě horší je to, co vytiskl teď Filip v té antologii Hromádky, nekrolog na Rádla. Ten je v *Osovém lidu*. Ten je velmi příkrý k Rádlovi.

Jiný hlas: Ten Hromádkův nekrolog?

Hejdánek: Hromádkův nekrolog z války, z roku 1943 nebo 1942. Vyšlo to později až. *Don Quijote* vyšel v roce 1943 a v roce 1942 vydal hned, jakmile se to dověděl, nekrolog, který... Venku. No samozřejmě. On byl v Princetonu, že?

Jiný hlas: No, ale potom napsal tu Jiřinou... Ten Pithart měl pravdu.

Já k tomuhle vůbec nic nemůžu říct, na mě je to příliš učené, ačkoliv jsem se tím zabývala před pětadvaceti lety hrozně dlouho. Chtěla jsem jednu věc říct. Pokud vím od Marty a tak, rodina považovala to, že se vlastně Rádl dal na filosofii, za velký mínus. Že zůstal u těch složených očí toho hmyzu. Ta rodina mu to vysloveně, při druhé návštěvě poválečné nám vysloveně paní Rádlová řekla, že ho to zkazilo.

Domnívali se, že deprese, které měl a s nimiž se stáhl do pozadí kvůli tomu Němci, který si ho namluvil, že je prokolaboraci a aby se tam kdesi hojil... Tak rodina se domnívala, že ty deprese mu vnesla filosofie. Z těch vzpomínek dcery... No já můžu říct, že strašně povrchní vztah mám právě od těch dcer. Seznámila mě s dcerami kdysi dávno. Byl tam dneska dcera...

Arnoštka Malýho?

Ano, Arnoštka Malýho. Tam byla dcera... Která?

Otmarka.

Otmara byla vůči tatínkovi dosti kritická. Jí vadilo třeba to, že tatínkovi vadilo, že si vzala muže, který se jmenoval *Bieroham*. To připadalo tatínkovi jako banální jméno. Ale on byl totiž myslím odtamtud, byl to pán, který se jmenoval *Bernd*. A ten *Bernd* padl asi druhý den první světové války. Oni se původně měli jmenovat *Berndovi*, obě dvě děti, co byly z tohohle. To vadilo v rodině Rádlově, že si vzala takového obyčejného muže.

Svatba byla velkolepá, viděla jsem fotografie, dcery v uniformách a tak dále. Dělal se to z toho důvodu, aby se vyšlo vstříc, že ta rodina, přestože byla zámožná, tak tím kompenzovala, že zase nebyla tak vzdělaná, jako právě byla ta rodina Rádlová. Cítili se právě z tohohle důvodu méněcenní. Přinesli tam sice peníze, ale přinesli tam i to patřičné a správné vzdělání.

V té rodině se říkávalo, že když přišel tatínek domů, tak děti utichly, protože tatínek chtěl klid. Takže s ním nebyla žádná legrace. Když začal mluvit s dětmi, tak si právě vybíral tu starší Martu, protože s ní už se mohl bavit trochu na úrovni, to už nebylo takové dítě. Zatímco ty úplně malé děti to braly jako ten hmyz. Já když jsem jednou zalitoval, že jsme se s Rádlem nevídali, tak maminka říkala: „Možná, že to bylo pro vás dobře.“

To nevím. Teď jsem to pochopila po Jiřinově promluvě. Škoda, že paní doktorka Kašíková promluvila až na konec své účasti tady, bylo by to určitě velmi zajímavé promluvit o těch dcerách, jaký byl jejich vztah k otci, jak vypadala ta rodina. Já jsem kdysi dělal interview s těmi dcerami.

To mám s Martou, s Janou ne. Marta uvízla potom v té rodině Rádlově z toho důvodu, že byla starší než její manžel. Z toho důvodu se snažila nadbíhat, ona byla v té rodině vyloženě nižší než ten manžel.

Pamatuju si, že odsuzovali tuhle rodinu, když jezdili k příbuzným do Domažlic. Ta rodina, že dávali na stůl ty koblihy, které se doslova na stole ještě pekly v oleji. A ty děti příbuzných z těch Domažlic když jedly, tak při tom jídle otvíraly pusy, takže jim bylo vidět do pusy to rozžvýkané jídlo. Marta tohle nedělala. Ty děti se jí vysmívaly, že tamten je méněcenný.

To nebyly koblihy, to byly chodské koláče!

Ano, chodské koláče. O kolik byla ta Marta starší?

O jedenáct let. Ten její manžel byl myslím ročník 13 nebo 14. On byl potom těžce nemocný a zemřel daleko dřív než ona. Marta potom bydlela v tom dvoře, jak je Panská ulice, s tím svým synem Arnoškem. On dělal stavební nebo něco takového. Pak měli smůlu v tom směru, že chtěli odjet po 48. roce a aby si něco připravili, tak všechno prodali.

Jiný hlas: A že si tam někdo u nich říkal: „Prodejte to a já vám za to v cizině dám peníze.“ A když už se rozhodli, všechno prodali a doma zbyl jenom ten [nesrozumitelné] z toho dvoru, který měl na sobě peřiny. Já jsem ho neviděla v tom dvoře, co se mluvilo, co zbyl ve Zlenicích, dokonce i povlaky na peřiny a všechno, co se dalo prodat, prodali. Pak zjistili, že naletěli gaunerovi, který si od nich peníze vzal, ale peníze nepřevedl do zahraničí, takže oni by bývali museli s malým Arnoškem emigrovat a neměli vůbec nic. Tak se vrátili a bydleli ve Zlenicích. Tam si na to možná pamatujete, ve Zlenicích, že? A z toho tam zbyly, snad myslím, že nikdo nechtěl stříbrné přibory. Pak těžko dávali dohromady znova celou domácnost a Marta na to vždycky vzpomínala jako na takové detaily, že: „To jsme měli a teď musíme mít takovouhle lžici,“ nebo: „Teď tady nemáme ten ubrus a to je jediný ubrousek z toho servisu,“ a podobné věci. A to je tak po téhle stránce. Jinou neprodali vůbec, tak to tam ve Zlenicích...

Jiný hlas: Ale už jim to nepatří. Já jsem se tam nedávno jel na kole podívat.

Jiný hlas: Už nepatří?

Jiný hlas: Ne, je to tam úplně jinak, než co si pamatuju jako kluk. Je to tam prostě...

Jiný hlas: Já vím, že to byl barák, kde mě překvapovalo, že měli tak, jak se to teď staví třeba v Anglii, ty malé ložničky nahoře a dole tu velkou místnost, která měla jakýsi krb nebo *pseudokrb*. Na tehdejší dobu to byl neobvyklý dům, pociťovaný spíš tím zahraničním stylem než ostatní stavení.

Jiný hlas: O těch peřinách se mluvilo taky jako o nějakých...

Jiný hlas: Ten baráček byl malý, spíš takový rekreační. Ale ta zahrada byla dlouhá, táhla se...

Jiný hlas: Já to srovnávám třeba s tím, že hned vedle bydlel profesor Charvát.

Jiný hlas: Ano, ano.

Jiný hlas: To byla vila. Tohle byl domeček takový nějaký.

Jiný hlas: I špatně se to vytápělo. Bylo to míněno jako letní domek a ne na stálé bydlení. Ale tím, že oni o všechno přišli, tak říkali, že nechali na oknech akorát záclony, aby nebylo vidět, jak je ten byt vyklizený, aby mohli emigrovat. Proto to bylo.

Jiný hlas: Tak děkujeme.

Jiný hlas: Já jsem sem právě ty dva pozval, až to budete dělat. Říkal jsem si, že je tam pozvu, já budu jenom poslouchat a budu úplně v ústraní.

Jiný hlas: Určitě, určitě.

Jiný hlas: Ale odejdeš zase o trochu dřív, než se skončí.

Jiný hlas: To vím, že dřív odejdu a později přijdu.

Jiný hlas: Já bych měl takový dotaz, banální, teď se to hodí. Co je pravdy na tom, že měli v Pyšelích rádoby včely, anebo včely?

Hejdánek: Táta. Můj otec měl včely. A včelařství strýce Emanuela bylo pozoruhodné. Ne u mého otce, který to měl odkoukané od strýce z mamčině strany, který byl lesníkem a pěstoval včelstvo ve velkém, rozvážel úly po lese a takhle. A strýc tam byl...

Jiný hlas: Ten lesník, to byl...

Hejdánek: To byl švagr mého táty. Měl sestru mojí maminky.

Jiný hlas: Sestru maminky, dobře.

Hejdánek: V takové samotě tam mezi Popovicemi a Pyšely. Víím, že jsem tam jednou s ním byl, na to jsem z dětství zapomněl, to se teď vybavuje, když se nadhodí ta otázka. Víím, že tam spolu s tím lesníkem, s tím strýcem...

--- (2000-05-11 Rádlův život II_s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Vždycky byla hádanka to, že ji ty řádové včely poštípalý, když byla malá. V roce 1930, někdy 37, poštípalý ji řádové včely. Tak jsem jenom ověřoval, nakolik to je pravda.

Ten med tam hrál určitou roli, protože můj otec navštěvoval během nemoci strýce a ovoce nebo med mu vozil. Tak mohl s ním mluvit, to byl takový důvod, prostě něco vezu, tak mohl jít do té jeho samoty. Chtěl bych se, abychom pokročili, zastavit právě u té poslední etapy Rádlova života, u té nemoci. Mně na tom připadá z pohledu zvnějšku takové strašně zvláštní to úplné umlknutí. Když člověk dostane infarkt, tak většinou ještě potom může nějak být činný.

Hejdánek: Ale to nebyl infarkt.

Jiný hlas: Já mám o tom dost dokumentace. Přesně tak. To by stálo za to.

Tak když připravovali ten mezinárodní kongres, tak strýc byl předsedou *Filosofické jednoty*...

Hejdánek: *Filosofické jednoty*, a pak se stal prezidentem toho sjezdu.

Jiný hlas: A Navrátil byl jeho tajemníkem. A oni bydleli blízko sebe v Bubenči a chodili přes Chotkovy sady pražskými ulicemi na Albertov ráno a spolu probírali témata organizace a tak dále. Rádl potom přednášel nebo měl tam ty své povinnosti a k večeru se vraceli a teďka zase probírali, co už bylo uděláno, a prostě ty organizační věci. A večer takový souhrn přepisovala paní Navrátilová na stroji. Já nevím, jestli se toho zúčastnili ještě jiní lidé. Mně to tak vždycky připadalo, že na těchhle dvou ležela celá ta příprava. Čili to muselo být námaha ohromná, ještě tím spíš, že Rádl byl světloplachý a večer ani nečetl, ani nepsal. To všechno se muselo odehrávat během dne a večer přemýšlet nebo chtěl mít ten klid, jak tady říkala profesorka Šiklová.

Hejdánek: Nemocť při umělém světle, prostě nemohl číst ani psát.

Už tam na něm je takový sklon, ne?

Jiný hlas: To nevím odkdy, ale Navrátil mi říkal: „Představte si, že on tu intenzitu vrhl jen na to denní světlo, potom už ne.“

Potom řídil ten kongres a seděl, odpočíval v těch zřenicích na té zahradě a přišel ten první záchvat. Prvním ošetřujícím byl právě ze sousedství profesor Charvát. Já jsem sice u profesora Charváta taky stážoval a dělal zkoušky, ale nikdy jsem se na tohle nedostal, netroufal jsem si. Takže od profesora Charváta nevím, ale ten ho postavil na nohy, takže on začal potom zase přednášet na podzim. Ale o Vánocích přišel nový náraz té nemoci a to už se na fakultu nevrátil.

Hejdánek: V roce 35, ano.

Jiný hlas: Potom už se na fakultu nevrátil a zůstal doma.

Jiný hlas: A co to bylo teda za drébovanou nemoc nějaká?

Jiný hlas: Profesor Charvát potom předal to ošetřování doktoru Tesařovi, to byl praktický lékař v Bubenči. S tím jsem korespondoval, mluvil jsem s ním a mám od něho dlouhý dopis, kde mi píše, že byl jeho ošetřujícím lékařem, jak mu ho předal profesor Charvát, a že prakticky Rádl umřel v jeho náručí na zápal plic.

Hejdánek: To byl ten závěr.

Jiný hlas: A píše, že šlo o progredující, tedy postupnou, celkovou arteriosklerózu, převážně mozkových tepen. Když si představím ve svých znalostech a praxi sedm let trvající toto, to není možné napsat...

Hejdánek: Samozřejmě, to by mu praskla, arterioskleróza, to je nesmysl. To byl spíš nějaký pomalejší virus, bych řekl, kterej se tenkrát neznal.

Jiný hlas: Já jsem se s tím zabýval dost dlouho, protože takových pacientů jsem měl spousty v praxi. Našel jsem si odstavec ve *Válce Čechů s Němci*. Já bych vám ho přečetl, protože tam není úvaha, to je prostě apodikticky řečené.

„V roce 28 jsme ze tří stran obklopeni Němci. Ve světě nebude protestu, když Německo bude opravovat

Versailleský mír. Rakousko se spojí s Německem. Kordon gdaňský bude zrušen. Národnostní princip, kterým se bojovalo proti Německu, bude také zbraní proti nám.“

To napsal před Hitlerem dávno. To není úvaha, to je, jako kdyby to viděl, co jsme potom všichni prožili. To se stalo všechno. Já nevím teda, vy to jistě máte zpracováno, o čem se mluvilo na tom mezinárodním filosofickém kongresu, ale já si myslím, že tam viděl krach toho, čemu on říká romantická věda. To vyústění té romantické vědy. Já když jsem nedávno četl rektorskou řeč Heideggerovu v roce 33, no tak jestli to Rádl viděl, tak se z toho musel zhroutit. Tedka když on tohle viděl, že se to naplňuje jedno po druhém, tak se dostal do těžké deprese. Já si myslím, že to byla deprese z té politické situace.

Hejdánek: Spíš psychosomatický, jo?

Jiný hlas: Ale tam ty náznaky mrtvice, vady řeči nebo ochrnutí nikde nic nebylo. Můj otec s ním mluvil nebo Navrátil říkal, jak ho potkával v Chotkových sadech na procházkách a mávali na sebe jako na dobrého přítele. Tam z té somatické stránky, čeho je možné se chytit, je jen ten konec, ten zápal plic.

Jiný hlas: Čím se teda ta nemoc projevovala? Jaké byly symptomy?

Jiný hlas: On se izoloval, nebo byl izolován.

Hejdánek: Byl izolován.

Jiný hlas: Mně třeba, když jsme o tom jednou mluvili, Jana, ta mladší dcera, mi říkala: „Já jsem tátě čtvrt roku neviděla.“ V knihovně nebo v tom obývacím pokoji byl, chodila mu tam jen manželka nosit jídlo a vedle žily ty děti a neviděly ho. Ošetřující lékař paní Rádllové řekli, že jestli chce, aby přežil, tak je potřeba tu izolaci dodržovat.

Takže mu v tom zabránila ona i v tom, aby ho třeba můj otec navštívil. Na to si stěžoval. Tak ten Šimsa, takový horlivý žák, a on se za ním nepříjde podívat jen proto, že stůně. A můj otec ho skutečně neviděl, protože na všechny pokusy, o které se pokusil, včetně toho, že zjišťoval, kdy půjde do Chotkových sadů, aby ho tak jako náhodou potkal. To někteří ti přátelé z toho okruhu udělali, že si ho vyčíhali. Ovšem Navrátil tam chodil.

Hejdánek: Navrátil tam chodil a ten vím pozitivně, že si tam byl pro tu útěchu. Navrátil vzpomínal, že Rádl měl lékařsky zakázáno číst noviny a že byl tak jako poslušen těch lékařských... [nesrozumitelné] pokynů, že skutečně ty noviny nečet.

Jiný hlas: To je skoro [nesrozumitelné]. To už v tom pětatřicátém, nebo až?

Hejdánek: Ne, to bylo potom za války. Zejména šlo o to, když chodil v Chotkových sadech s dcerou nebo s manželkou na procházku, viděl tam německé vojáky a prý se neptal.

Jiný hlas: Můj otec říkal, který ho navštěvoval dost často právě za války, v tom *Medem*, že spolu mluvili normálně. Jestli mluvili o situaci, to nevím. V té době jsem se buď otce neptal, nebo mě to nezajímalo. Jen vím, že jsme ho všichni litovali, že takový činný člověk je najednou úplně na dně.

Hejdánek: Já vím ještě od Součka, ten vzpomínal, připomínal to jednou při nějaké příležitosti, že Rádl se zhroutil v menší podobě za první světové války.

Jiný hlas: O tom jsem tady mluvil, že za první války v Žatci...

Hejdánek: Žádná známka toho není.

Jiný hlas: Ne, tam je aktivita a žádná izolace a nic takového.

Hejdánek: Ale po začátku války měl úpadek, takové zhroucení nervové nebo něco takového.

Jiný hlas: Jestli tam bylo zhroucení nervové, to vím spíš od otce. Asi to dělali dohromady, aby nebyli odvedeni. Běhali po schodech a pili černou kávu. To můj otec dělal. Můj otec byl tak závislý – oni spolu kdysi, když byl Emanuel na studiích v Praze, bydleli v podnájmu. Od té doby pro mého otce Emanuel něco znamenal, ctil ho, vážil si ho a často ho citoval. Uvedl ho k prostému člověku, do prosté rodiny. Měli jsme potom celou ruskou *Ottovu knihovnu*. Samozřejmě se kupovaly i jeho spisy, *Ottův naučný slovník*, překlady z anglické literatury. To všechno byl vliv strýce na mého otce. Rozhojnili jsme bohatou knihovnu, která pak přišla pryč. Jen chci říct, že nechtěli jít za Rakousko.

Jiný hlas: Chtěl bych se zeptat na jednu věc v souvislosti s druhou válkou a německou okupací. Padla zmínka, že Němci by byli stáli o Rádla pro sebe, aby si ho uzurpovali. Skutečně byly takové pokusy

činěny?

Jiný hlas: To bylo za republiky, ne potom.

Jiný hlas: V té souvislosti mám zprostředkovanou vzpomínku. Jeden můj známý, sudetský Němec, mi vykládal, že mluvil s nějakým svým krajanem z Chomutova, který byl aktivní nacist. Ten člověk, potom odsunutý v Německu, vyprávěl historku. Když Rádl vydal *Válku Čechů s Němci* a začal ji prosazovat pro tu menšinu, měl nejdřív přednášku před Čechy v Praze a tam se mu vysmáli. Pak přijel k nám do Chomutova a my idioti jsme se mu taky vysmáli. Nebyl jsem si jistý, jestli nebyly potom činěny nějaké vstřícné pokusy z německé strany.

Jiný hlas: To bylo za republiky. Ostatně to vyšlo i německy. Zároveň to vyšlo v Liberci. Ale já mám doma [nesrozumitelné] kolaboraci. To říká paní Škochová.

Hejdánek: To je složité téma. Řekl bych to takhle. Zprv máme doma zápisník ideové komise *Inky*, kde se konaly diskuse s představiteli sudetských Němců – Emanuel Rádl, Sebekovský, Henlein a tak dále. Můj otec za války, když byl vězněný, našel u *Welta* úvahu o tom, pokus o rekapitulaci, jestli se to muselo stát. Bylo to ve třiačtyřicátém roce. Můj otec našel odstavec, který citoval v dopise domů, že jediná zmínka z německé strany je, že jediné Rádl a jeho okruh se pokusili o řešení problémů, které pak vedly k válce, čímž se myslelo postavení naší menšiny. Bylo to zajímavé, že ještě ve třiačtyřicátém roce – dalo by se to vystopovat, je tam datum, kdy to vyšlo. Znamená to, že nějaký německý vzdělanec reagoval se zpožděním na pokusy o vyřešení německých problémů. Rádl byl přesvědčený, ta kniha k tomu dává celou řadu motivů, kdy navazoval na Masarykovu myšlenku aktivovat naše Němce, dostat je do vlády a tak dále. I ty rozhovory se konaly v tak rozjitřené situaci, že to narazilo jak mezi Čechy, tak mezi Němci, kterým se zdálo, že to jsou jen debaty. Ony to také jen debaty byly. Je zajímavé, že pak ještě ten inteligentní Němec ve třiačtyřicátém, a někteří Němci ještě v padesátých a dokonce v šedesátých letech, to říkali.

Jiný hlas: Ano.

Hejdánek: Já vím, jak se jmenuje ten Němec, co sem občas jezdil, Seibt? Ten na to vzpomíná, že se o tom hovořilo v šedesátých letech. Byly nějaké diskuse, kde se Rádl připomínal, na univerzitě někde, že tady byly ještě jiné možnosti. Čili takhle pozdě dokonce.

Jiný hlas: Já bych to spojil s maďarskou problematikou. Rádl měl už ve třicátých letech a má dodnes velmi dobré jméno mezi Maďary ze Slovenska i z Maďarska. Když vyšla *Válka Čechů s Němci*, napsal na ni recenzi Oszkár Jászi. To byl maďarský demokratický politik, který byl velkým zastáncem vypořádání menšinových záležitostí a poskytnutí občanských a politických práv menšinám v historickém Uhersku. Angažoval se ve vládě Mihálye Károlyiho po první válce a pak emigroval do Spojených států. Tam napsal anglicky recenzi na Rádlovu *Válku Čechů s Němci*. Rádl přispíval také do maďarských novin, které vycházely v Praze, protože tady byla cenzura mírnější než na Slovensku. Jmenovaly se *Prágai Magyar Hírlap*. V nich byl uveřejněn i interview s Rádlem. Víte něco o těchto stycích s maďarskou inteligencí?

Hejdánek: To nevím.

Jiný hlas: Ona ta maďarská inteligence ze Slovenska byla levicově orientovaná, tam měli velmi silné pozice komunisti taky. Proto komunisti také nebrali Maďary moc vážně. Ale tam je známý Rádl. On musel mít i osobní setkání, existují jakési zápisy těch Maďarů, kteří sem přijížděli, o jejich osobních setkáních s Rádlem. Jenomže to jsem četl ještě před převratem a zapomněl jsem, kde to bylo, ale to by se zřejmě dalo na Slovensku u těch lidí, kteří se maďarskou menšinou a maďarskými filiacemi zabývali, dohledat. On byl také u organizace *Akademické YMCA* maďarských studentů v Lučenci. A přes pozdějšího profesora Vargu, tehdy studenta, takového pokročilého, byli zvaní ti Maďaři ze Slovenska i z Maďarska na konferenci *Akademické YMCA* a zřejmě tam určitá vazba na Rádla byla. Pro ty studenty ten Rádl byl důležitý.

Totéž se týká té *Ymky*, jsou maďarské texty, jak jsem zjistil ke svému úžasu. Máme zkopírovaný jeden Rádlov článek odtamtud a nad ním je kus maďarského textu, což mě strašně překvapilo. Ten předchozí článek dopsaný maďarsky. Zřejmě u Rádla to bylo z toho, že byl přesvědčený, že když se nepodaří zavést

občanský princip ve vyřešení rovnoprávného postavení menšin, že to Evropa neunes, že to dopadne tragicky. To je na mnoha místech. Tato myšlenka se samozřejmě projevila a projevuje dodnes, že národnostní problémy jsou, jak to teď bylo citováno. *Válka Čechů s Němci* je jenom tak naznačená, ale já jsem si to rozvedl sám pro sebe, takový ten složitý vztah k Německu přes *pangermanismus* a k Rusku přes *panslavismus*. A když si člověk vzpomene na protektorát a potom na komunismus, tak jestli on tam to nerozvádí a jestli už tohle tušil, tu hrůzu, která z toho vyplyne. To je také ovšem z Masaryka, ale když je to psané v osmadvacátém roce, tak to je vize úplně prorocká. [nesrozumitelné] o *Německé revoluci*, že to je o něco později, o pět let později, ale to je vysloveně prorocký spis. V ten okamžik spousta lidí vůbec nevěděla, co se děje, on to tam přesně vykládal. Nebo když v třiatřicátém roce nastoupil Hitler, tak on zašel za panem *Leichterem* a říkal: „Hleďte, já tady mám něco o německé revoluci.“ A za týden to bylo venku.

Vážení přátelé, já se domnívám, že jsme asi téma vyčerpali. Snad to bylo nějakým způsobem pro publikum zajímavé, pro mě to bylo zajímavé velmi, musím se přiznat. Chtěl bych moc poděkovat panu doktoru Rádlovi, že tak laskavě přišel mezi nás a sdělil nám to tady, protože to je strašně cenná věc a je zapotřebí to nějakým způsobem zachovat pro budoucnost a dát dohromady. Chtěl bych poděkovat panu profesoru Hejdánkovi, panu Šimsovi a, byť už odešla, paní doktorce Šiklové, která přispěla svou hřívnou do této debaty, bohužel v okamžiku, kdy už stála mezi dveřmi. Těším se, děkuji vám všem za to, že jste se zúčastnili tohoto vzpomínkového večera a těším se při nějaké další naší akci opět na shledanou. Děkuji vám.

Hejdánek: Zítra je úmrtní den Rádla.

Jiný hlas: Ano, ano.